

„Boj proti lichvě“

seminář ústavně právního a rozpočtového výboru
17. dubna 2014

Podklady k bodu 2

Současný legislativní rámec boje proti lichvě a návrhy na jeho eventuální legislativní zpřesnění

Zejména v posledních letech se řada subjektů, ať už vládních či subjektů z řad neziskového sektoru, intenzivně zabývá řešením problémů souvisejících s předlužeností osob, které se ocitají v mnohdy jen obtížně řešitelné sociální situaci. Důsledky předluženosti jsou značné – pro občany znamenají nezřídka vysoká sociální rizika, včetně rizika ztráty rodin, domova, psychickou zátěž a u některých z nich dokonce vedou k překročení zákona a prvnímu spáchání trestného činu.

Toto riziko si uvědomuje i Ministerstvo spravedlnosti a tomuto tématu věnuje pozornost. Již v roce 2011 založila **Probační a mediační služba**, RUBIKON Centrum a odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra odbornou platformu zvanou **Aliance proti dluhům**, která se zabývá problematikou předluženosti. Aliance sdružuje odborníky a experty ze státních institucí a nevládních neziskových organizací, zejména těch, které se předlužeností a jejím řešením aktivně zabývají. Cílem Aliance by mělo být předcházet a minimalizovat rizika předlužování pro osoby v obtížené sociálně-ekonomické situaci a také pro pachatele trestných činů a působit tak preventivně proti jejich recidivě. Členem Aliance je od počátku rovněž i Ministerstvo spravedlnosti

S otázkou předluženosti pak velice úzce souvisí i problematika lichvy. **Základní vymezení lichvy v trestním zákoníku je obdobné jako v předchozím zákoně**, tj. v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo *„zneužívaje něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru“*, shodně zůstal i vymezení tzv. palichvy (*„kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede“*). **K podstatnější změně došlo ve vymezení nových okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby, kdy se v porovnání s předchozím stavem umožňuje důraznější postih nejzávažnějších případů**

lichvy, při nichž pachatel získal prospěch nad 5 milionů Kč (tj. prospěch velkého rozsahu), nebo případů, které byly spáchány za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek nebo podobné události.

Právní úpravě bývá někdy vytýkáno, že jeden z definičních znaků („hrubý nepoměr“) zákon nedefinuje a úmyslně výklad tohoto pojmu ponechává judikatuře. Snaha o eliminaci problémů spojených se zadlužováním obyvatel cestou například regulace roční procentní sazby nákladů (například sněmovní tisk 45 minulého volebního období) byla v minulosti odmítnuta, neboť by mohla znemožnit či výrazně omezit existenci produktů s krátkou dobou splatnosti. Pro některé spotřebitele by stanovení úrokového stropu představovalo spíše omezení přístupu k volným finančním prostředkům, a naopak by tak mohlo být – v rozporu se zamýšleným účelem – vytvořeno podhoubí pro další nárůst lichvářských praktik. Eventualitu stanovení maximální úrokové hranice ostatně odmítla v minulosti i speciální pracovní skupina ustavená při Ministerstvu financí, která právě poukázala na skutečnost, že takováto regulace by mohla s sebou přinést reálné riziko toho, že lidé budou více vyhledávat služby lichvářů. Pojem „hrubého nepoměru“ by proto měl být i napříště pojmem, který bude blíže vymezovat judikatura, která jediná dokáže zhodnotit veškeré konkrétní skutkové okolnosti případu.

Lichva byla až do počátku tohoto roku upravena v pozitivním právu pouze v rámci trestního práva v úpravě trestného činu lichvy (§ 218 trestního zákoníku). Lichevní smlouvy v civilním právu byly do konce minulého roku pouze předmětem judikatury civilních soudů, kdy soudy shledávaly jejich neplatnost pro rozpor s dobrými mravy. Novou úpravu v tomto směru však **přinesl nový občanský zákoník**. Podle jeho ustanovení § 1796 je již výslovně neplatná *smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru*. Přestože takovéto smlouvy byly shledávány neplatnými i za předchozí úpravy, výslovné zakotvení lichvy v občanském právu jistě usnadní postavení smluvní strany, která se ocitne v situaci, kdy je vystavena negativnímu účinku sjednané lichevní smlouvy. Úprava zákona je sice nová, avšak při jejím výkladu a výkladu jednotlivých znaků lichevní smlouvy lze přiměřeně použít stávající judikaturu, a to jak civilních, tak trestních soudů.

Aktuálním příspěvkem Ministerstva spravedlnosti v boji proti lichvě je v současné době připravovaná **novelizace zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob** a řízení proti nim. Cílem návrhu je v souladu s programovým prohlášením vlády a koaliční smlouvou rozšířit okruh trestných činů, za které může být právnická osoba trestně odpovědná;

návrh, který se na MSp připravuje, počítá s tím, že právnické osoby budou moci být trestně odpovědné i za spáchání trestného činu lichvy. Závazek přehodnotit dosavadní koncepci zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ostatně vyplývá i ze stanoviska vlády k poslaneckému návrhu novely tohoto zákona, který byl v Poslanecké sněmovně projednáván jako sněmovní tisk 105. V souladu s Plánem legislativních prací vlády bude tento návrh zákona předložen vládě k dalšímu projednávání v červnu 2014. V souvislosti s tématem pořádaného semináře je třeba ale zmínit, že Ministerstvo spravedlnosti nakonec souhlasilo i s pozměňovacím návrhem ústavně právního výboru k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění trestní řád, trestní zákoník a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který je nyní projednáván Poslaneckou sněmovnou jako tisk 45. Podstatou tohoto pozměňovacího návrhu je zařazení lichvy mezi trestné činy, za které může být právnická osoba trestně odpovědná.

Jako **problematické** se podle názoru Ministerstva spravedlnosti ukazuje nikoli vlastní vymezení skutkové podstaty trestného činu lichvy, nýbrž **odhalování a prokazování tohoto trestného činu**. Je obecně známo, že lichva se vyskytuje zejména v uzavřených komunitách, jejichž obyvatelé jsou často dlouhodobě nezaměstnaní a závislí na dávkách sociálního zabezpečení. Tyto komunity přitom vykazují vysokou míru segregace od ostatních skupin obyvatel v příslušné lokalitě. Problémem tak bývá přesvědčit poškozené, aby vypovídali proti lichvářům, a získat tak dostatek důkazů, které by umožnily zahájit trestní stíhání proti konkrétním osobám. Ochota spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení je u těchto skupin obyvatel obecně malá, ochota zveřejnit problémy s lichvou a případně podat trestní oznámení na lichváře je pak závislá i na reakcích lichvářů, které lze očekávat (nátlak na oběti s cílem odradit je od případného svědectví a od účasti v trestním řízení, včetně vyhrožování, ničení osobního majetku, vyhrožování, popřípadě i fyzické útoky na dlužníka a jeho rodinu). Orgány činné v trestním řízení, tj. v první fázi policejní orgán, přitom nejsou schopny vyhledávat trestný čin lichvy bez pomoci obětí nebo svědků. Policejní orgán musí počítat s uzavřeností těchto komunit, postup při odhalování trestné činnosti předpokládá především získání si důvěry poškozených, a v případě, že se poškození rozhodnou ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení, mělo by být pamatováno na to, aby bylo zajištěno bezpečí těchto svědků a obětí i jejich rodin. Tohoto problému si je vláda vědoma, ostatně svým usnesením č. 24 ze dne 8. ledna 2014 návrhu **Strategie sociálního začleňování 2014-2020** uložila **ministru vnitra důsledně se zaměřit na odhalování, prověřování a vyšetřování trestných**

činů v oblasti lichvy. Tento úkol je jedním z dílčích opatření, které mají za cíl zajištění slušných životních podmínek.